

УДК 346.6:355.61

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.64>

СУБ'ЄКТИ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

Матвєєв О.М.,*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін**та судочинства**Навчально-наукового інституту права**Сумського державного університету*

ORCID: 0009-0003-2509-3258

Матвєєв О.М. Суб'єкти оборонних закупівель: правовий статус та особливості взаємодії.

У статті здійснено комплексний аналіз правового статусу суб'єктів оборонних закупівель в Україні. На основі системного дослідження нормативно-правової бази та наукових джерел визначено особливості правового становища основних категорій суб'єктів та специфіку їх взаємодії у рамках системи оборонних закупівель. Обґрунтовано, що на відміну від звичайних публічних закупівель, де коло учасників визначається переважно економічними параметрами, у сфері оборонних закупівель воно обмежується додатковими критеріями стратегічного значення, безпеки та режиму державної таємниці.

Автором виявлено, що правовий статус суб'єктів оборонних закупівель формується на перетині кількох правових режимів: адміністративно-правового регулювання державних закупівель, законодавства про національну безпеку та спеціальних норм оборонного законодавства. Це утворює комплексний правовий інститут, який поєднує загальні принципи публічних закупівель із особливими вимогами оборонної сфери.

Досліджено правовий статус Кабінету Міністрів України як координуючого органу в системі оборонних закупівель. Виокремлено й охарактеризовано три групи його повноважень. Проаналізовано правове становище головного органу у сфері планування оборонних закупівель – Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості.

Охарактеризовано комплексний правовий статус Міністерства оборони України як головного органу у сфері здійснення оборонних закупівель, що охоплює реєстраційно-облікові, економіко-аналітичні, регулятивні, координаційні, антикорупційні та стратегічно-планувальні повноваження.

Визначено специфіку правового статусу державних замовників у сфері оборонних закупівель та виокремлено його ключові функціональні виміри: планувальний і адміністративно-бюджетний, економіко-фінансовий, техніко-конструктивний, контрольно-якісний та взаємодійно-координаційний. Досліджено правовий статус виконавців державних контрактів, який поєднує комерційну автономію з підвищеними вимогами щодо якості, надійності та безпеки оборонної продукції.

Ключові слова: оборонні закупівлі, правовий статус, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, державний замовник, виконавець державного контракту, національна безпека, оборонне законодавство.

Matvieiev O.M. Subjects of defence procurement: legal status and interaction specifics.

The article presents a comprehensive analysis of the legal status of defence procurement entities in Ukraine. Based on a systematic examination of the regulatory framework and academic sources, the study identifies the legal features of the main categories of actors involved and the specifics of their interaction within the defence procurement system. It is substantiated that, unlike conventional public procurement, where participation is primarily determined by economic parameters, the sphere of defence procurement is governed by additional criteria such as strategic significance, security considerations, and state secrecy regulations.

The author establishes that the legal status of defence procurement entities is formed at the intersection of several legal regimes: administrative regulation of public procurement, national security legislation, and specific provisions of defence law. This results in a complex legal institution that combines the general principles of public procurement with the specific requirements of the defence sector.

The legal status of the Cabinet of Ministers of Ukraine as the coordinating authority within the defence procurement system is explored, with three distinct groups of powers identified and characterised. The legal position of the key body responsible for defence procurement planning—the Ministry for Strategic Industries – is analysed.

The article also outlines the multifaceted legal status of the Ministry of Defence of Ukraine as the principal body responsible for executing defence procurement. Its powers encompass registration and accounting, economic and analytical functions, regulatory and coordination responsibilities, anti-corruption efforts, and strategic planning.

The legal status of state customers in the defence procurement system is defined, with key functional dimensions identified: planning and administrative-budgetary, economic-financial, technical-design, quality-control, and coordination and interaction. The legal status of state contract executors is also examined, highlighting their commercial autonomy alongside heightened requirements for the quality, reliability, and safety of defence products.

Key words: defence procurement, legal status, Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Defence of Ukraine, state customer, state contract executor, national security, defence legislation.

Постановка проблеми. Питання ефективного функціонування системи оборонних закупівель в Україні набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів національній безпеці. Чітке визначення правового статусу суб'єктів оборонних закупівель є засадничою умовою для забезпечення прозорості, ефективності та законності використання державних ресурсів у сфері національної безпеки та оборони. Суб'єктний склад учасників оборонних закупівель має специфічну структуру, що відображає багаторівневу організацію системи національної безпеки. На відміну від звичайних публічних закупівель, де коло учасників визначається переважно економічними параметрами, у сфері оборонних закупівель воно обмежується додатковими критеріями стратегічного значення, безпеки та режиму державної таємниці.

Правовий статус суб'єктів оборонних закупівель формується на перетині кількох правових режимів: адміністративно-правового регулювання державних закупівель, законодавства про національну безпеку та спеціальних норм оборонного законодавства. Це утворює комплексний правовий інститут, який поєднує загальні принципи публічних закупівель із особливими вимогами оборонної сфери. Аналіз правового статусу таких суб'єктів має не лише теоретичне значення для розуміння механізму правового регулювання, але й практичну цінність для забезпечення ефективного функціонування системи оборонних закупівель.

Стан опрацювання. Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних учених, які розглядали окремі аспекти функціонування системи оборонних закупівель та правового статусу її суб'єктів. Зокрема, С. Мельник та Г. Гончаренко аналізували повноваження Кабінету Міністрів України в контексті військового управління та сектору безпеки. Проблеми стандартизації, уніфікації технічних вимог і контрактної документації досліджували А. Кропивна, Г. Бондаренко та В. Кропивний, тоді як фінансові механізми стимулювання ОПК висвітлював В. Дем'янишин.

Регулювання оборонних закупівель досліджували Т. Швидка та В. Повидиш. Умови воєнного стану у правовому регулюванні аналізували О. Голота та А. Ярусевиц, антикорупційні аспекти – О. Бондаренко. Також важливі напрацювання належать І. Марку, І. Чернишовій, О. Остапенко та Т. Писаренко щодо якості оборонної продукції, життєвого циклу та моніторингу закупівель. Проте в науковій літературі досі відсутній цілісний аналіз правового статусу всіх суб'єктів оборонних закупівель у їх взаємодії, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою даної статті є комплексний аналіз правового статусу суб'єктів оборонних закупівель в Україні, визначення ключових елементів їх правового становища та особливостей взаємодії у рамках системи оборонних закупівель.

Виклад основного матеріалу. Система суб'єктів оборонних закупівель в Україні характеризується ієрархічною структурою, яка відображає специфіку оборонної сфери. На відміну від звичайних публічних закупівель, де відносини зазвичай будуються за принципом «замовник-постачальник», система оборонних закупівель передбачає складнішу модель взаємодії між різними державними органами та іншими учасниками процесу.

На вершині цієї ієрархії перебуває Кабінет Міністрів України, який виконує координаційну функцію та забезпечує формування державної політики у сфері оборонних закупівель. Правовий статус Кабінету Міністрів України у цій сфері визначається Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України», а конкретизується у статті 4 Закону України «Про оборонні закупівлі» [1]. Аналіз повноважень Кабінету Міністрів України дає підстави класифікувати їх за трьома основними групами.

Перша група охоплює стратегічно-нормативні повноваження, які включають затвердження зведеного трирічного плану закупівель за закритими закупівлями, порядку розроблення та випуску нових видів продукції оборонного призначення, основних показників закупівель за закритими закупівлями та інші документи стратегічного характеру. Ці повноваження мають фундаментальне значення, оскільки забезпечують єдність підходів до планування, фінансування та реалізації закупівель, а також їх відповідність національним пріоритетам у сфері оборони.

Другу групу складають організаційно-процедурні повноваження, які включають визначення державних замовників, критеріїв та методик оцінювання найбільш економічно вигідної пропозиції, заходів економічної підтримки виконавців державних контрактів, порядку формування очікуваної вартості товарів за неконкурентною процедурою тощо. Ці повноваження забезпечують чіткість і структурованість процесу оборонних закупівель.

Третя група передбачає вирішення інших питань у сфері оборонних закупівель, що входять до компетенції Кабінету Міністрів України відповідно до Конституції та законів України. Це надає уряду необхідну гнучкість для адаптації системи оборонних закупівель до нових викликів.

Як зазначає С. Мельник, повноваження Кабінету Міністрів України у сфері військового управління потребують динамічного вдосконалення з огляду на нові виклики національній безпеці, що безпосередньо стосується й сфери оборонних закупівель [2, с. 212]. Г. Гончаренко також наголошує на ключовій ролі уряду в управлінні сектором безпеки через забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності та здійснення наглядових функцій за діяльністю виконавчих органів у цій сфері [3, с. 82].

Наступним важливим суб'єктом у системі оборонних закупівель є головний орган у сфері планування оборонних закупівель, яким в Україні є Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 363 від 3 березня 2021 року [4]. Його повноваження, визначені статтею 5 Закону України «Про оборонні закупівлі», можна класифікувати за трьома функціональними групами.

Перша група охоплює повноваження у сфері стратегічного планування та формування закупівельних планів, які включають складання зведеного трирічного плану закупівель за закритими закупівлями, подання основних показників закупівель на затвердження Ради національної безпеки і оборони України, отримання пропозицій від державних замовників тощо.

Друга група включає координаційні та методологічні повноваження, спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами оборонних закупівель: координація діяльності державних замовників, організація роботи щодо створення та функціонування Реєстру суб'єктів господарювання, надання методичної та консультаційної допомоги державним замовникам, розробка порядку проведення переговорів із єдиним виконавцем [5, с. 590].

Третя група охоплює повноваження у сфері моніторингу, звітності та комунікації, включаючи отримання звітів від державних замовників, інформування Кабінету Міністрів України та громадськості, складання щорічного звіту про результати закритих закупівель.

Третім ключовим суб'єктом у системі оборонних закупівель є головний орган у сфері здійснення оборонних закупівель, яким визначено Міністерство оборони України. Правовий статус цього органу характеризується комплексністю та багатоаспектністю, охоплюючи широкий спектр повноважень: від реєстраційно-облікових до економіко-аналітичних, регулятивних, координаційних, антикорупційних та стратегічно-планувальних.

Реєстраційно-облікова функція реалізується через ведення обліку товарів, робіт і послуг оборонного призначення, що забезпечує прозорість оборонного ринку та створює інформаційну основу для стратегічного планування. Економіко-аналітичні повноваження включають визначення методики розрахунку вартості життєвого циклу товарів оборонного призначення, що дозволяє оптимізувати витрати на весь період експлуатації техніки, а не лише на етапі закупівлі. Як зазначають І. Марко, І. Чернишова та О. Остапенко, такий підхід до оцінки вартості життєвого циклу є важливим інструментом оптимізації оборонних витрат [6, с. 76].

Регулятивні повноваження реалізуються через розробку порядку проведення випробувань зразків озброєнь та методології формування потреб на оборонну продукцію, що забезпечує науково обґрунтований підхід до вибору перспективних зразків озброєння. Координаційні повноваження проявляються у погодженні пропозицій щодо розроблення нових видів озброєння, що запобігає дублюванню науково-дослідних робіт та сприяє раціональному використанню ресурсів.

Особливу увагу слід приділити антикорупційному аспекту правового статусу Міністерства оборони України, який реалізується через взаємодію з іншими органами державної влади та громадськими організаціями щодо запобігання корупції в оборонних закупівлях. О. Бондаренко наголошує на необхідності системного підходу до протидії корупційним проявам у оборонному секторі, який має включати як внутрішні механізми контролю, так і участь громадськості у моніторингу закупівельних процесів [7, с. 325].

Четвертою категорією суб'єктів оборонних закупівель є державні замовники, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 363 від 3 березня 2021 року і включає 19 центральних органів виконавчої влади, військових формувань та інших державних органів [4]. Правовий статус державних замовників характеризується комплексністю та охоплює кілька функціональних вимірів.

Планувальний і адміністративно-бюджетний вимір включає стратегічне планування закупівель на основі довгострокових прогнозів потреб, формування бюджетних запитів та погодження планів закупівель з профільними комітетами Верховної Ради України. В умовах воєнного стану особливого значення набуває гнучкість адміністративного механізму та здатність оперативно адаптувати плани до динаміки воєнної ситуації.

Економіко-фінансовий аспект охоплює регулювання фінансових потоків, управління витратами за державними контрактами, укладання договорів та визначення вартості життєвого циклу продукції. Державний замовник має право ініціювати перегляд цін у контрактах у разі зміни умов виконання, що дозволяє оперативно реагувати на інфляційні ризики або дефіцит ресурсів [8, с. 310].

Технічно-конструктивні повноваження державного замовника включають організацію випробувань зразків озброєння, затвердження технічної документації, ідентифікацію та кодифікацію продукції, ведення обліку конструкторської документації, що забезпечує відповідність закупівель технічним стандартам та тактико-технічним вимогам [9, с. 152].

Контрольно-якісний вимір реалізується через оцінювання якості продукції, аналіз ризиків, перевірку дотримання контрактних зобов'язань та фінансовий контроль витрат виконавця, особливо при здійсненні закупівель у єдиного постачальника. Це забезпечує прозорість та обґрунтованість всіх етапів оборонного постачання.

Взаємодійно-координаційний компонент визначає здатність державного замовника інтегруватися в міжнародний оборонно-промисловий простір, брати участь у програмах оборонного співробітництва та взаємодіяти з громадськими інституціями для забезпечення публічного контролю. А. Ярусевич акцентує увагу на значенні такої взаємодії для забезпечення ефективного цивільного контролю за оборонними закупівлями [10, с. 82].

Завершальним суб'єктом у системі оборонних закупівель є виконавець державного контракту (договору), правовий статус якого формується як сукупність прав, обов'язків та обмежень, спрямованих на забезпечення ефективного виконання контрактних зобов'язань [1]. Основна функціональна вісь правового статусу виконавця полягає у виконанні виробничо-постачальних зобов'язань, що включає право залучати співвиконавців або субпідрядників при збереженні відповідальності за якість і своєчасність виконання.

Техніко-якісний аспект правового статусу передбачає забезпечення відповідності продукції технічній документації, стандартам державного замовника та обов'язкову участь у випробуваннях. О. Голота наголошує на прямій відповідальності виконавця за якість продукції, що виключає можливість перекладання вини на державного замовника або інші сторони [11].

Особливу роль відіграють положення, що регулюють взаємодію виконавця з державним замовником, включаючи обов'язок сприяти контролю за виконанням контракту та дотримання принципів відкритості, прозорості та своєчасного інформування. При цьому виконавець зберігає автономію у виробничій діяльності, що вимагає балансу між комерційною самостійністю та публічним контролем.

Фінансово-економічний компонент правового статусу виконавця відображає можливість реагувати на зміну економічних умов шляхом ініціювання перегляду договірної ціни при забороні необґрунтованого завищення вартості. Стратегічно-обмежувальні положення включають заборони на ліквідацію, приватизацію або перепрофілювання оборонних виробничих потужностей державних підприємств без відповідного погодження, що забезпечує стабільність оборонного виробництва [1].

Висновки. Отже, аналіз правового статусу всіх категорій суб'єктів оборонних закупівель свідчить про їх системну взаємодію та функціональну взаємодоповнюваність. Кабінет Міністрів України виконує стратегічно-координаційну функцію, забезпечуючи формування державної політики та нормативної бази. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості відповідає за стратегічне планування та методологічну підтримку, тоді як Міністерство оборони України зосереджується на технічних, якісних та інноваційних аспектах оборонних закупівель. Державні замовники реалізують конкретні закупівельні проекти, а виконавці забезпечують виробництво та постачання товарів, робіт і послуг оборонного призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оборонні закупівлі: Закон України № 808-IX від 17 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#n507> (дата звернення: 13.05.2025).
2. Мельник С.М. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері військового управління: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 211–216.
3. Гончаренко Г.А. Компетенція Кабінету Міністрів України в управлінні сектору безпеки: адміністративно-правове регулювання. *Держава та регіони*. 2020. № 2 (68). С. 77–81.

4. Питання оборонних закупівель : постанова Кабінету Міністрів України № 363 від 3 берез. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2025).
5. Повидиш В.В. Правовий статус Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України у сфері забезпечення державного оборонного замовлення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 588–590.
6. Марко І., Чернишова І., Остапенко О. Модель взаємозв'язку оборонних витрат та економічного зростання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. № 50. С. 74–78. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.74-78>.
7. Бондаренко О.С. Корупційні прояви в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період: характеристика та заходи нівелювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 323–327. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.59>.
8. Швидка Т.І. Особливості державного регулювання оборонних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 81. Частина 1. С. 308–312.
9. Кропивна А.В., Бондаренко Г.С., Кропивний В.М. Стандартизація: навчальний посібник. Кропивницький; ЦНТУ, 2021 307 с.
10. Ярусевич А.С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі: дис. ... доктора філософії: 081 Право. СумДУ. Суми, 2024. 240 с.
11. Голота О.П. Система державних оборонних закупівель України: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.72>. URL: <https://surl.li/omtmjd> (дата звернення: 13.05.2025).